

Oponentský posudok habilitačnej práce

PhDr. Evy Marie HRDINOVEJ, PhD.

Překlad termínu v mezikulturních relacích

(Na příkladu překladu Chrysostomovy liturgie do češtiny)

Oponent: Doc. PhDr. Martina Kášová, PhD.

Študijný odbor: 2.1.35 Prekladateľstvo a tlmočníctvo

Habilitantka Eva Maria Hrdinová predkladá na obhajobu širokospektrálnu prácu, ktorá rieši viacero navzájom súvisiacich otázok z oblasti terminológie, odborného jazyka a prekladu, kultúry a interkultúry a aj jazykovedy, konkrétne teolingvistiky. V práci sa venuje prekladom termínov z gréčtiny a cirkevnej slovančiny do češtiny a nemčiny, ktoré skúma na teoreticko-metodologickom kontrastívnom porovnávaní českých prekladov Liturgie Svätého Jána Zlatoústeho (Chrysostomovej liturgie) a paralelného nemeckého korpusu, na materiáli liturgikonu, ktorý patrí k zmiešaným typom textu obsahujúcim veľké množstvo kultúrne viazaných termínov. Výskumný korpus tvorí šesť českých (pravoslávnych a gréckokatolíckych) prekladov (starších z roku 1885, 1934, 1937, mladšie preklady z roku 2008, 2013 a najnovší český preklad z roku 2007. Paralelný korpus tvorí päť nemeckých prekladov z rokov 1880/1975, 1989, 1993, 2011 a najmladší nemecký pravoslávny preklad z roku 2012.

Téma a jej spracovanie sú náročné. Poznanie komplexných súvislostí, ktoré sú pre takýto výskum potrebné, si od autorky vyžadujú výborné teoretické zorientovanie sa v problematike, vedomosti nielen z jazykovednej a prekladateľskej oblasti, ale zároveň vynikajúcu znalosť jazykov (čo autorka potvrdila najmä pri prekladoch nemeckých lexém), ako aj kultúrnych a spoločenských reálií. Aj práca s vybraným korpusom nie je jednoduchá, čo autorke tiež zvládla. Preukázala dostatočný rozhľad v problematike opierajúc sa o dostupnú domácu i zahraničnú literatúru.

Ako hlavný metodologický postup je v práci použitá metóda kontrastívneho porovnávania, v súlade s translatologickým zameraním práce sú spomenuté aj metódy patriace do oblasti heuristiky a hermeneutiky, teórie skopusu a teórie ekvivalencie. Metódy sú zvolené vhodne a plne korešpondujú s cieľmi práce.

Svoju prácu rozdelila Eva Maria Hrdinová tradičným spôsobom na teoretickú a praktickú časť. K teoretickej časti patrí prvá kapitola, ktorá je venovaná analýze textového typu liturgického

formulára, druhú kapitolu tvorí historicko-kultúrny rámec venovaný Veľkej Morave a tretia kapitola Terminologický charakter sa zaoberá liturgickou a teologickou terminológiou a teóriou prekladu. Autorka prezentuje dobrú orientáciu v teoretickej problematike, schopnosť syntézy a kritického prehodnotenia získaných poznatkov, pričom opäť vyzdvihujem jej široký záber prepájajúci viacero disciplín. V tejto súvislosti by ma zaujímalo, v čom vidí autorka hlavný rozdiel medzi liturgickou a teologickou terminológiou (existuje vlastne medzi nimi rozdiel) a kde sa v systéme liturgický jazyk nachádza (je to právnický jazyk, umelecký jazyk?). Akú úlohu zohráva v liturgickom jazyku synonymia a ako sa prejavila pri prekladoch? V práci sa samozrejme nachádzajú niektoré čiastkové odpovede, zaujímal by ma skôr pragmalingvistický pohľad na problematiku.

Praktickú časť tvorí štvrtá kapitola Metodický postup a analyzovaný korpus, piata kapitola Analýza českých prekladov šiesta kapitola Analýza paralelného nemeckého korpusu. V piatej a šiestej kapitole autorka analyzovala odborné termíny, ktoré rozdelila do sémantických skupín. Do úvahy brala všeobecnú kresťanskú lexiku, vrátane pôvodnej biblickej lexiky, používanú v pravoslávnej a v gréckokatolíckej cirkvi. Pracuje s teologickou terminológiou (sem radí napr. teologické pojmy) a s liturgickou terminológiou (sem zaraďuje lexémy napr. predmety, priestor, ale aj sviatky a zvyky, ktoré sa používajú v liturgii a sú pre liturgiu typické).

Ako osobitnú skupinu vyčleňuje termíny pre liturgický personál. Okrem teologickej a liturgickej terminológie pracuje aj s „neteologickou“ alebo „neliturgickou“ terminológiou.

Praktická časť je spracovaná kvalitne, pri analýze postupuje autorka jednotne, systematicky a cieľavedome vlastným spracovateľským postupom. Analyzovaný materiál volí autorka s ohľadom na cieľ práce. Použitý materiál je bohatý a rozmanitý. Analyzuje šesť vybraných častí z celého textu, ktoré považuje za teologicky relevantné a odborne spracované. Na už dostupné informácie autorka plynule nadväzuje. Ide o modlitbu Králi nebeský (Kráľu nebeský); modlitbu Přesvatá Trojice (Presvätá Trojica); Obětování Beránka (Obetovanie Baránka); Malý vchod (Malý vchod); Cherubínsku píseň (Cherubínska pieseň) a „Povznesme se...“ (Povznesme sa). Termíny konfrontovala s oboma originálmi (s cirkevnou slovančinou a gréčtinou), ktoré vníma ako dva rovnocenné originály. S oboma originálmi pracuje aj tam, kde translatológovia preukázateľne pracovali len s jedným, a to cirkevnoslovanským originálom, či kde z textu nevyplýva vplyv gréckej predlohy. Každý text obsahoval približne 90 textových normostrán. Vyčleňuje šesť rozličných typov ekvivalencie, ku ktorým poskytuje príklady, tieto príslušne opisuje a komentuje. Na základe výsledkov analýzy prichádza autorka k akceptovateľným záverom, ktoré môžu slúžiť ako základ pre ďalší výskum k danej oblasti: ... „české preklady predstavujú kontinuálnejšie tradíciu, keď sa celé formulácie, vrátane

biblického intertextu, preberali od predchodcov; vidí rozdiely medzi českými prekladmi v oblasti biblického intertextu; zmieňuje sa o inšpirácii translatológov; nemecké preklady sa riadia s obmenami prekladom Martina Luthera, kde navrhuje ďalší podrobnejší výskum; nachádza rozličné typy termínov: Boh ako terminologické abstraktum; synonymné slová pre slovo *Boh* a liturgický personál; termíny pre liturgický personál; termíny pre liturgické nástroje; termíny pre rituálne konanie; teologické termíny a polysémne termíny používané v iných odboroch a vedách“.

Otázka do diskusie: Martin Luther je známy tým, že zavádzal do jazyka množstvo formulácií, ktoré sa v procese jeho vývinu stali o.i. prísloviami a porekadlami. Napr. *der Geist ist willig, aber das Fleisch ist schwach*. Vytvoril zároveň množstvo neologizmov, ak si myslel, že slovo vyskytujúce sa v slovnej zásobe nevystihuje opisovanú realitu, napr. *Herzenslust*, *kleingläubig* - *Kleingläubiger*. Používal aj obrovské množstvo synonym, vedome používal aj cudzie slová, napr. *Apostel* namiesto *Zwölfbote*. Ovplyvňoval ich sémantiku takým spôsobom, že slová používal v inom kontexte a inom význame. Vidieť takúto tendenciu aj v analyzovaných prekladoch?

Prezentovaný zoznam termínov ukazuje, že sa v textovom type „liturgický formulár“ vyskytuje liturgická slovná zásoba v úzkom zmysle (termíny pre liturgické predmety, rúcha, piesne, sviatky a obyčaje a osoby) a teologická slovná zásoba v širšom zmysle slova (teologické abstraktné podstatné mená (hriech, láska a iné) a analogické termíny pre výraz „Boh“, „matka Božia“ či „anjeli“ a pod. Niektoré liturgické termíny v úzkom slova zmysle sú polysémne a vyskytujú sa aj ako termíny napr. v dejinách umenia v rovnakom význame (ikonostas), alebo v odlišnom význame, nemecký termínu *Chor*, vo východnej liturgii pod významom spevácky zbor, menej často priestor pre zbor spevákov a v dejinách umenia *pavlač*, kde je organ a kde spieva zbor, prípadne priestor v presbytériu gotickej katedrály.

Preklad podobných termínov považuje autorka za relatívne neproblematický, prekladateľ môže vo väčšine prípadov počítať s ekvivalentnosťou 1:1, alebo 1: a viac. Liturgické termíny v úzkom zmysle slova sú najmä v rubrike, ktorá má charakter návodu a súvisí s inštruktívnym typom textu na rozdiel od hlavného textu liturgie. Teologické termíny v širšom zmysle slova sa vyskytujú najmä v hlavnom textu. Vyzdvihuje úlohu kontextu, ako translatologický problém vidí metafory a za najväčší problém považuje „ochudobňovanie“ významu (*Utešiteľ* ako pomenovanie pre *Ducha svätého*), ktoré sa v nemeckej lingvistike nazýva *Bedeutungsverengung* a je typické pre každé vývinové obdobie. Príklad: *wih* – *Tempel*, *Heiligtum* (*wih* považované za príliš pohanské – príbuzný s *Weihnachten* < mhd. *zu den wihen*

nahten). Alebo príklad mhd. *hōch(ge)zît* cirkevný ale aj svetský sviatok - Fest alebo „Freude“. Nhd. *Hochzeit*.

Otázka: Metafora nie je náhodným a zriedkavým prvkom v jazyku. Je systémovou a konherentnou platformou pojmového systému. Do akej miery sa líšia metafory v skúmaných textoch?

Z hypotéz, ktoré si Hrdinová v úvode práce stanovila, sa nepotvrdila prvá o prispôbení špeciálneho teologického odborného jazyka východných cirkví všeobecnej kresťanskej terminológii používanej v rímskokatolíckej, resp. v protestantských cirkvách, čo prospieva k väčšej zrozumiteľnosti. Sčasti sa potvrdila hypotéza o terminologickom prispôbovaní sa nemeckých pravoslávnych prekladov terminológii iných konfesií väčšmi než v češtine.

Potvrdila sa hypotéza o terminologických posunoch v súvislosti s aplikovaním určitej teórie pri preklade (rozširovanie a zužovanie významu...) A potvrdila sa aj teória o vplyve konfesie translátora a recipienta na voľbu stratégie. Autorka aj odpovedala na otázky, do akej miery plnia čeština a nemčina funkciu jazykov liturgie a teológie východných cirkví. Otázka: V súvislosti s prácou by ma zaujímalo jej využitie v didaktike prekladu.

Práca je napísaná na kvalitnej odbornej úrovni, s dodržaním požiadaviek na formálnu úpravu, jej štruktúra je logická a prehľadná. Keďže autorka analyzuje obsiahly materiál, zodpovedá tomu aj celková reprezentatívnosť vzorky. Dodržiavanie citačnej normy je na zodpovedajúcej úrovni, odkazy na použitú literatúru sú adekvátne východiskám i záverom habilitačnej práce. Množstvo a výber použitej literatúry zodpovedá východiskám formulovanej témy a náležite odráža prehľad pomerne široko koncipovanej problematiky.

Z uvedeného vyplýva, že Eva Maria Hrdinová vo svojej habilitačnej práci preukázala dobrú znalosť problematiky, kompetenciu preniknúť pod povrch skúmaných javov, schopnosť predstaviť túto problematiku v kolíznom výklade a dispozíciu spojiť abstraktné a konkrétne myslenie. Je v silách habilitantky zachytiť jemné mechanizmy, ktoré vo väčšine prípadov nevidíme voľným okom. Pri analýzach pracuje sústredene, výsledky práce formuluje presvedčivo. Práca sa vyznačuje autentickosťou, zreteľne viditeľným vlastným vkladom autorky a dôveryhodnosťou, pretože závery sú opreté o textové dôkazy.

Habilitačnú prácu pod názvom *Překlad termínu v mezikulturních relacích (Na příkladu překlada Chrysostomovy liturgie do češtiny)* habilitantky PhDr. Evy Marie HRDINOVEJ, PhD., odporúčam prijať na obhajobu a po jej úspešnej obhajobe odporúčam udeliť akademický titul docentka v študijnom odbore 2.1.35 Prekladateľstvo a tlmočníctvo.